

"Käsen kõige suurema südidusega neid inimese soo jätiseid kinni püüda..."

Eesti rahvaväe päevakäske Vabadussõja päevilt 1918–1919.

Kõikides sõjavägedes ja kõikides sõdades on kogu tegevuse aluseks juhtide tahe, mille õiguslikuks väljenduseks on käsk. See on sõjalise juhtimise põhiakt, mis vormistatakse käskkirjana (Vabadussõja ajal ja hiljemgi kasutati eesti sõjalises oskuseeles "käskkirja" asemel terminit "päevakäsk"). Käskkiri on seega sõjaväe asjaajamise põhidokumendiks. Neid annavad iseseisva otsustusõigusega juhid oma vastutusalas: sõjaväe ülemjuhataja, väeliikide ülemad, väekoondiste ja sõjaväeasutuste ülemad, väeosade ülemad kuni pataljoniülemani. (Viimastest sõjaväeorganisatsioonidest allpool olevad kompanii- ja rühmaülemad üldreeglina käskkirju ei koosta, vaid annavad ainult suulisi käsked vastavalt oma otsese ülema käskudele sisalduvatele korraldustele.) Käskkirjadega reguleeritakse kogu sõjaväe igapäevast elu ja tegevust. Näiteks käskkirjades rivi alal kajastuvad sõjaväelaste toimekondadesse ja vahtkondadesse määramised, isikkoosseisu nimekirjadesse võtmised ja kustutamised, ametikohtadele määramised, auastmes kõrgendamised, kiitused-karistused jms. Käskkirjadega reguleeritakse üksuste väljaõpet, tagalteenistuste tööd ja majapidamist; riiklikel ja sõjaväelistel tähtpäevadel

antakse sageli välja üleskutselisi käskkirju. Sõjaolukorras lisandub neile veel lahingukäsk ja vastav käskkiri kui eriline dokumentatsiooni liik.

Arhivaaridele ja sõjaajaloolastele on sõjaväe käskkirjad kui üks põhilisi allikaliike hästi tuntud. Ajaloohuvilistele need aga vaevalt erilist huvi pakuvad, sest iga käskkiri sisaldab ainult mõningaid detaile ühe sõjaväe või sõja ajaloo suurest mosaiigist. Lisaks sellele on käskkirjad oma konkreetsuses ja lakoonilisuses sõna paremas mõttes bürokraatlikud dokumendid, mille kuiv-krõbisevast stiilist ja sisust pole mõtet lugemiselamust oodata. Siiski on ka sellest reeglist erandeid, kus väejuhid eelkõige mõne sündmuse või olukorra selgitamiseks on andnud pikki kirjeldavaid käskkirju. Maaailmaajaloost on hästi tuntud Napoleoni sõnad oma sõduritele püramiidide juures Egiptuse kampaania ajal: "Teie peale vaatab nelikümmend sajandit..." Tegelikult on see tsitaat lahingukäsu. Meile lähemal on Soome sõjaajaloo üks tuntumaid dokumente, Mannerheimi nn mõõgatupe-päevakäsk, mille kohaselt ei tohtinud mõõka enne tuppe panna, kui Karjala on vabastatud. Olevaalt väejuhi sulejooksust võib taoline käskkiri olla ka nauditav lugemispala.

Järgnevalt avaldame valiku taolistest käskkirjadest Eesti Vabadussõja päevilt 1918–1919. Nende puhul on võimalikust lugemisest tantsam aga võimalus heita pilk tollaste juhtide ja sõdurite mõtteilma. Publitseerimist õigustab ka asjaolu, et n-õ kirjandusliku stiili- ga päevakäsud on siiski ainult harvad erandid, mis vastasel juhul arhiivis ladestunud sõjaväe asjaajamisdokumentide massist vaevalt ajaloohuvilise lugeja ette jõuaksid.

Tiit Noormets

Rahvusrhhiivi uurimis- ja publitseerimis- osakonna nõunik

1. Kuperjanovi partisanisalga ülem sisekorrast väeosas.

Päevakäsk nr. 3.

**Minu nimelisele partisaani salgale
26. dets. 1918. a. Talkhof.¹**

§ 3.

Tuletan kõigile minu salgas teenijatele meele, et igasugune raha peale mäng ja joovastavate jookide tarvitamine keelatud on, saan kõige karmemaid abinõusid tarvitusele võtma nende pahede, kui kõlblike ja korraliku elu hävitajate kõrvaldamiseks. Panen kõikidele südame peale, et meie sõjategevus võib pikale venida, sellepärast peab kõige suurema hoolega ainelist (rahalist), kui ka vaimlist jõu tagavara hoidma. Oleme jälle vanal kohal, tuttavate inimeste seas, pidage kõik meeles, et meie vabalt ilma häbenemata kõigile otsa võime vaadata. Sellepärast ärge olgu ühtegi vargust ega omavoli pruukimist, saan selle vastu kõik säduse karmust tarvitama. Korrapidajad ohvitserid ja nende abid peavad selle järele valvama, et minu päevakäsud ainult paberile ei jää. See § kõikides roodudes ettelugeda.

Salga ülem: J. Kuperjanov

ERA, f 495, n 6, s 395, l 4.

2. Sõjavägede ülemjuhataja vabatahtlike üksuste asutamisest.

**Sõjavägede Ülemjuhataja päevakäsk nr. 2.
Tallinnas, 28. detsembril 1918. a.**

§ 1.

Eesti maa ja rahvas on hädaohus. Idast ja lõunast sissetunginud vaenlased ähvardavad lämmatada meie noort riiki. Meie väed on sunnitud olnud ajutiselt taganema. Vabariigi praegune sõjaline seisukord nõuab, et väerind rutulist abi ja toetust saaks. Sunduslik mobilisatsioon on käimas, kuid nende väeosade lahingukorda seadmine nõuab pikemaajalist õpetust ja harjutust. Selleks puudub aga aeg. Tõsiseks ja mõjuvaks toetuseks meie väerinnale on vabatahtlised salgad. Selleks tuleb korraldada igas maakonnas kaitsebataljonid. Uued väeosad peavad koos seisma kindlatest meestest, kes aru saavad, et võit vabaduse sõjas on ainuke tee, mis Eesti rahvale ja maa- le parema tuleviku toob. Praeguses raskes heitluses toetavad meid tugevad demokraatilised riigid, võidurikas Inglise laevastik seisab Tallinna reidil, ka maaväe abi on oodata. Seni aga kui see abi kohale pole jõudnud peame meie ise oma maad kaitsma. Nädala jooksul tuleb igas linnas ja maakonnas üks vabatahtlik bataljon sõjavalmis seada ja lahinguväljale saata, seda nõuab meilt Eesti tulevik. Eesti Vabariigi kodanikud! Teie poole pöörab vägede ülemjuhataja riigi saatuslikul tunnil. Iga mees, kellel kallis on vabadus ja demokraatiline riigikord, rahva hea käekäik ning maa parem tulevik, peab sõjariistad kätte võtma, et võimaldada vaenlase väljatõrjumist Eestimaa piiridest.

§ 2.

Iga maakond oma linnaga peab nädala jooksul väerinna abiks ja toetuseks ühe vabatahtlise bataljoni koondama ja organiseerima. Bataljonid peavad kiiresti sõjariistadega varustatud ja õpetatud saama, et võimalikult ruttu väerinna toetuseks välja astuda. Iga vabatahtline bataljon peab oma tagavara roodu organiseerima. Tagavara roodu võivad mehed jääda, kes otsekohe väerinnale saatmiseks kõlbulised

¹ Puurmani

ei ole. Tagavararoodusid võib sisemiseks kaitseks pruukida ja tulevad ainult hädakorral liinile saata.

Nimetatakse: Tallinna pataljoni ülemaks ül. leitnant Sternberg

Paide leitnant Kanep

Tartu lipnik Einbund

Viljandis, Pärnus ja Haapsalus saavad pataljoni ülemad 2. diviisi ülema poolt nimetatud.

Vägede Ülemjuhataja

Kindralstaabi polkovnik Laidoner

ERA, f 495, n 6, s 8, l 3.

3. Merejõudude juhataja töökorraldusest Tallinna sadamatehastes.

**Merejõudude Juhataja päevakäsk nr. 146,
18. veebruaril 1919. a.**

Eesti Vabariik on loodud. Eesti rahvas on ennast, oma vappa vanema venna, Soome rahva, kaasabil 700-aastasest vangipõlvest lõpulikult vabastanud; ta on ennast oma vanema venna toetusel sirgu ajanud ja enese küljest nii vanad, roostetanud, mustad – kui ka uued, värskest taotud punased ahelad võimsalt maha raputanud – ta on nüüd peremees omas talus. See vabastamise töö on Eesti rahvalt ja tema toetajalt vennalt suuri ohvreid nõudnud. Palju elusi ja tuhandete tervis on ohverdatud ja ohverdatakse veel iga tund. Sellepärast ei või lubada rahvas, kes määratud ohvreid kandnud ja vahetpidamata edasi ennast ohverdab oma riigi rajasi kaitstes, et tema seljaga osa temast küllalt energiliselt ja ennast-salgavalt Vabariigi kasuks tööd ei tee, vaid suu-remat tähelepanemist isikliku kasu peale paneb, kuna osa temast elu ja surma peale võit-

lemas. Ta ei või kannatada, et sõja varustuse töö isiklise kasu tagaajamise järel täiel mõdul ei edene, mis kaitsmise töö raskeks teeb ja mille läbi ohvrid suureks lähevad. Seda kõik tähelepanes ja leides, et Tallinna sadama tehased mitte seda suurt ja püha kohust, mis neile vabastamise sõjas varustuse läbi peale on pandud, täiel mõdul ei täida, et nüüd, kus kõik ühiselt endid pingutama peavad, sadama tehaste töövõime puudus silmatorkavalt suur on, pean oma pühaks kohuseks niisugusi nähtusi kaotada ja nõuan, et põhjalikke muutusi nendes tehastes meistrite ja juhatuse koosseisu juures ette peab võetama, ning käsen Merejõudude Tehnika ja Varustuse ameti ülemat korraldust teha, et viibimata ametist saaks tagandatud: 1) senist Tallinna sadama tehaste juhatajat, hra KESKÜLA, kes ei ole suutnud, püüdnud ega oskanud tehaste töövõime puudust parandada ega teisi eeltähtsat nähtusi ära hoida; 2) kõik valitud insenerid, meistrid, meistrite abid ja ametnikud, kes valimise läbi täielikult töötegijate mõju all ja kellel sellepärast ei ole võimalik tööd vabalt juhatada. Käsen hoolt kanda, et kõrgemat tehnilist tööjuhatavat jõudu tehastes rohkem oleks, kes suudaks tehaseid uuema tehnika nõuete järele korraldada. Nõuan, et saaks eelnõu kokkuseatud, kuidas tehaseid ajakohasemalt korraldada.

Selle ettekirjutuse täitmise kordasaatmisest mulle teatada.

Merejõudude Juhataja Joh. Pitka

ERA, f 495, n 6, s 287, l 40.

4. Irboska väegrupi ülem vastase propagandast.

**Ringkiri nr. 25 Isborski vägede grupe
Petseris, 31. augustil 1919. a.**

Enamlaste väeosade ülemad ja komissarid ujutavad meie Isborski väeosasi proklamatsioonidega üle, milledes nad endid meie sõbradeks nimetavad, meile isikupuutumast ja kõiksugu häid asju lubavad, üle meie piiri ei luba tungida ega meie sisemistesse asjadesse segada. Selsamal ajal poovad nad aga Narva frontil meie 4. polgu haavatud sõdurisi jalgupidi ülesse, torgivad neid peale selle püssitikkudega, peksavad pead puruks ja lasevad sooled välja litsuda jne. Selle üle on 20. aug. s. a. Kolmitka ja Aleksandrovi Gorka külade all komisjoni poolt protokoll tehtud, kus kindlaks tehti, et kõik meie mahajäänud haavatud sõdurid kõige jälgimal kombel ära on tapetud. Imelikud on ka teised laiali laotatud proklamatsioonid, millele punaste staabi ja oberohvitserid² alla on kirjutanud, kus nad meie ohvitseridele häid kohti endi vägedes pakuvad. Selsamal ajal, kui punaste väes teenivad ohvitserid meie ohvitserisi eneste juurde kutuvad, tapetakse Peeterburgis neid hulga viisi maha. Paber kannatab ju kõik, ka nõukogude komissaride häbemata valet. Nüüd kus Poola väed juba nende külje peal sügavasti sissetunginud on ja Polotski ära on võtnud, kus iga päev Inglise vabatahtlikkude salgad suuremal arvul Murmanni tõttavad, oleks ükskord ka aeg, et nad oma metsikused ja vale lubadused kõrvale jätaksivad.

Meie tööme vabaduse Pihkvasse, andsime kolm kuud aega Pihkva elanikkudele korda luua, välja peaseda jälle tee peale, kus kord ja õigus valitseb. See ei ole meie süü, kui vabaduse asemel neil jälle tagurlus hakkas valitsema, korra asemel hangeldamine ja oma kasu püüdmine. Polnud neil aega fronti kindlustada, omale sõjaväge luua, siis on selle tagajärjed neil nüüd käes. Pihkva inimesed olivad rõõmsad, et meie tulime neid peastma kommunistide ikkest, nad tõendasivad, et nende elu oli põrgu, kust väljapääsemise teed näha ei olnud. Veerand aastat andsime neile võima-

luse jälle püüda oma jalgadele saada, toetasi-me neid niipalju kui see meil võimalik oli, sest meil oli ja on veel nüüd tähtis naabriga rahu selada ja sõjakäiku lõpetades tagasi pöörduda kodusse. Liitlased jäivad hiljaks oma varustusega, venelased jäivad hiljaks et hädaohtu hinnata, nad valisid teise tee omale peastmiseks, aga mitte selle, mis meie neile soovitasime oma parema südame tunnistuse järele, nad olid kadedad meie korra üle, imestasivad meid, aga selle juures talitasivad hoopis teisiti, mis neid kaugeltki ei teinud tugevaks vaenlase vastu ja nii läksivad neil siis Jamburg ja Pihkva kaduma. 8. augustil seletasime meie Inglise esitajale (enne seda oli mul mitu korda läbirääkimine Ameerika esitajatega, niisama ka Pihkva tegelastega) tehke tööd ööd kui päevad, sest enamlaste hädaoht pole veel mööda, teie külad, karjad ja varandus võivad jälle röövsalkade kätte langeda, kuid kõik hoiatused jäivad ilma tagajärjeta. Ühe jandi järele tuli teine, võitlust võimu pärast peeti tähtsaks kui võitlust pealetungiva vaenlasega ja meie vägedel polnud enam võimalik Pihkvat kaitseda, kus ühtegi kindlat peremeest ei olnud. Nüüd, kus Pihkva jälle vaenlase käes (võibolla mitte kauaks ajaks, sest lõuna ja põhja poolt saavad enamlased oma enese teadete järele raskeid hoopisid), katsub ta kõik jõud agiteerimiseks meie keskel ära tarvitada. Enamlaste komissaridel pole mingisugust uut teed, ainult vana tuttav vale proklamatsioonide läbi ja äraostetud agendid meie keskel ja seljataga. Vaenlane jätab meid korra üsna rahule, siis katsub anda nõrga hoobi, et selgusele jõuda, kui kaugele tema agendid oma tööga on jõudnud ja kas on juba märgata korralagedust meie vägedes. Saab ta tagasi löödud, hakkavad jälle agendid töötama ja nõnda edasi. Oma sihile jõudmiseks tarvitab vaenlane kõik abinõud ära. Ta mõistab rahulepinguid allakirjutada, aga teisel päeval saadab väeosad pealetungima, seletusega, et need väed ei kuulu valitsuse käsku, vaid opereerivad oma ülemuse käsu järele, mis eest see ülemus kõvasti nuheldud saab. Niiviisi tikkus nõukogude sõjavägi s. a. veebruarikuus Kiievisse, kust ta

² st vanemohvitserid

juba väljalöödud on. Juba siis oli terve Ukraina laastatud ja näljas, nüüd on viimane, mis Ukrainas järele jäi, ärähävitatud – suhkruvabrikud ja suhkrutagavarad on komissaride poolt laiali veetud.

Täna sattus minu kätte enamlaste kiri meie sõdurile eesliinil: seal saab meie sõdurit tänatud saadetud kirja eest ja heidetakse ette, et eksitus, mille tagajärjel meie läbikäijad enamlastega saivad nende poolt tulega vastu võetud, meie sõdurite süü olla. Nad oleksivad pidanud ilmuma valgete lippudega. Nagu kokku olla räägitud. See ja juhtumine 4. polgus, kus vangid ja haavatud on metsikult piinatud, sunnivad mind hoiatama äraandjate eest, meie sõdurite keskel hoiatama äraostetud agentide eest, kes juba käeraha kätte on saanud. Ärge tehke neile Vabariigi äramüümist kergeks, olge valvel, et need enamlaste metsikuste sõbrad oma õige palga kohtu läbi kätte saavad.

Nüüdsed äratapetud 4. polgu sõdurid ja kuulipildurid olgu teile hoiatuseks, kui te endised enamlaste komissaride metsikused äraunustanud oleksite. Need ohvrid näitavad, kui suur vahe on vaenlase lubaduste ja tema tegude vahel. Kaassõdurite piin kohustab meid, samuti kui ka enesekaitse kohustuse tunne, et vaenlase agendid meie seas saaks kindlaks tehtud ja vastutusele võetud, võimalikult nüüd, kui just meie keskel nende tegevuse hooaeg. Vaenlase vilets seisukord sõjalisel asjas, ta valelik hooplemine ja kiitlemine loodud korra üle, mille tagajärg on üksteise vihkamine, nälg, katk, tööpuudus ja elukallidus, peab tõsiselt hindamist Vabariigi sõjaväes leidma. Ükski Eesti sõdur ei tohi unustada, et sissetungiv enamlaste laene meie vabaduse riisub, majanduse põhjalikult hävitab, just siis, kui sõja lõpp nii lähedal näitab olema.

Käesolev ringkiri roodudele ettelugeda!

Polkovnik Pinding

ERA, f 495, n 6, s 287, l 210-210p.

5. Merejõudude juhataja võitlusest salapiirituseveoga.

Merejõudude Juhataja päevakäsk

nr. 1290,

6. septembril 1919. a.

Eesti rahvas jääb alatoitluse tõttu kiduraks. Näljast pigistatud Eesti lapsi tuldi üle ookeani teiselt poolt maakera küljelt aitama. Eesti rahva maa- ja merevägi loob kangelasena keset inimese soo jätiste ja põhjakihi toorete instinktide möllavas meres rahva õiguse riiki ja kaitseb seda puudulikult toidetud elava ahelana piirates oma verd ja elusi ohverdades. Kes neid sügavasti liigutavaid nähtusi ja suuri sündmusi tähele ei pane, vaid kiskja elaja instinktsi eneses sisaldades meie kehvasi vilja tagavarasi hävitavad, need on sala piirituse keetjad, kes oma piirituse valmistamise juurde ka sellest vähesest suhkrust, mis Vabariiki tuuakse, suurema osa äratarvitavad ja siis salakaubana üle piiride väljamaale toimetavad.

Seda kõiki tähelepannes käsen Rannavalvet ja rannavalve kohustuslisi kõige suurema südidusega ja agarusega neid inimese soo jäti-seid kinni püüda, kes meie paljukannatava ja üliinimliste raskustega võitleva rahva soo eest tema kõige tähtsamad toiduained ära kisuvad ja ära hävitavad.

Kinnipüütud süüdlasi karistan mina nende varanduse riigiomanduseks võtmisega, kolme kuuse vangistusega ja kolmekümne tuhande margalise rahatrahviga.

Merejõudude Juhataja

Mereväe Kapten Joh. Pitka

ERA, f 495, n 6, s 287, l 207p.

6. Sõjavägede ülemjuhataja rahu sõlmimisest.

Sõjavägede Ülemjuhataja päevakäsk nr. 748.

Tallinnas, 17. novembril 1919. a.

Kõigile on teada, et Eesti Vabariigi Valitsusel on praegu nõupidamised käimas teiste naaberriikide valitsustega, et võimalikul korral ühiselt jätkata läbirääkimisi rahu asjus Vene nõukogude valitsusega. On arusaadav, et rahutegemisest on kõige rohkem huvitatud meie sõjavägi, kes peale suure ilmasõja lõppu juba aasta aega vahetpidamata on sunnitud suure vaenlasega rasket võitlust jätkama. Seda seisukorda tahab vaenlane igatpidi oma kasuks ära pruukida ja meie sõjaväge lõhkuda, et sellega teel meid täielikult oma võimu alla saada. Tehakse suurt kihutustööd selleks, et rahvaväelasi üles ässitada ohvitseride ja väeülemuse vastu, seletades, et ohvitserid olla sõjalõpetamise vastu sellepärast, et peale sõda ei olla neil mingisugust teenistust. Et niisugustele põhjendamata juttudele lõppu teha, teatan kõikidele Vabariigi sõjaväelastele, nii maa kui mereväes, järgmist:

Eesti Vabariigi seaduste järele võib vaenlasega rahu teha ainult Vabariigi Valitsus Asutava Kogu nõusolemisel. Vabariigi Valitsus teab väga hästi, kui raske on meil sõda pidada. Ühes sellega teab aga Vabariigi Valitsus ka, et ainult niisugune rahu on vastuvõetav, mis meie riiklist ja rahvuslist olemasolemist kindlustab ja meie riiki mitte uuesti sõja tallermaaks ei tee ja meid majanduslikult teistest kultuura rahvustest ei eralda.

Vabariigi Valitsus teeb kõik, mis tema jõus on, et sõda lõpetada ja meie noorele riigile ja rahvale rahulist arenemise võimalust anda. Ja võib tunnistada, et praegusel silmapilgul on meil lootused rahu võimaluse peale rohkem põhjendatud, kui millalgi enne.

Mis aga puutub sõjaväesse, siis on meie sõjavägi oma terves koosseisus, sõjaväe juhatusest kuni reameheni, täielikult Vabariigi Valitsuse käsutada, ja mingisugust iseseisvat poliitikat sõjavägi ja sõjaväe juhatuse rahu ei ka teistes küsimustes ei aja ja ajada ei tohi.

Jutud selle üle, et Eesti ohvitseridel peale sõja lõppu ei oleks tööd, on täiesti põhjendamata. Eestis on suur puudus haritud jõududest, ja kui sõda lõpeb ja ohvitserid väeteenistusest vabaks saavad, siis võivad nemad ilma suure vaevata leida kohad riigi- ja omavalitsusasutustes, kus nemad aineliselt palju paremat tasu võivad saada, kui see väikene palk, mis neile meie noor riik sõjaväe teenistuse eest jõuab maksta. Võib olla, et peale sõja lõppu ja sõjaväe demobiliseerimist tuleb tööpuudus lihttöölisel; aga ka see võimalus on ettenähtud ja Vabariigi Valitsusel on sellekohased kavad läbiviimisel, et niisugust tööpuuduse võimalust peale sõjaväe demobiliseerimist kõrvaldada.

Seda kõik kokku võttes võib tunnistada, et need, kelle kätte meie riigis on usaldatud sõja ja rahu küsimused, kõik saavad tegema, mis nende võimaluses, et sõja tegevust lõpetada. Aga veel ei ole sõda lõppenud ja sõjavägi peab oma rasket tööd ja võitlust jätkama seni kui Vabariigi Valitsus ja meie rahva esitus seda tarvilikuks arvavad. Olen kindel, et meie ühisel jõul seda teeme, nagu seda seni ajani oleme teinud.

See päevakäsk ettelugeda kõikides roodudes, eskadronides, patareides, laevadel ja komandodes.

**Sõjavägede Ülemjuhataja
Kindralstaabi Kindral-Major Laidoner**

ERA, f 495, n 6, s 8, l 325.